

تطبیق احکام و شرایط جرم اختلاس در ایران با کشورهای آمریکا و فرانسه

فهیمة ملک زاده، سینا واحدزاده ۲

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۰۱/۲۰ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۰)

چکیده:

اختلاس از جمله جرائم عمدی است که منجر به پیدایش فساد مالی بخصوص در سیستم اداری کشوری شود. در گذشته مرتکبین به این عمل رابه عنوان خائن به بیت المال مجازات می کردند و در حقوق کیفری اسلام تحت عنوان: «افساد فی الارض...» مورد مجازات قرار می گرفتند. یکی از مشکلات جهان تخلفات جرایم کارکنان دولت و سوء استفاده های مالی آنها از اموال سپرده شده به آن ها است. اختلاس از جمله جرائم علیه آسایش عمومی است. در تمام نظامهای مختلف به مبارزه می پردازند و در حقوق ایران نیز از اموال نامشروع و جهت پیشگیری قانونگذار قوانین مختلفی را پیش بینی نموده است. در این مقاله ضمن بررسی احکام و شرایط اختلاس در حقوق ایران و نیز در نظام حقوقی کشورهای فرانسه و آمریکا پرداخته شده و در پایان این نتیجه به دست آمده که برخورد با این پدیده ی شوم بر خلاف شباهت بسیار زیاد دقیقاً بر یکدیگر منطبق نیستند. اما شیوه و شرایط هر کشوری بستگی به حقوق عرفی کشورها دارد.

کلید واژه: اختلاس، خیانت در امانت، فساد مالی در سیستم اداری، تصاحب اموال دولتی

۱ کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، رایانامه نویسنده مسئول malek900@gmail.com

۲ دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، رایانامه s.vahedzadeh@gmail.com

۱- مقدمه :

سازمان های بزهکاری به خوبی می دانند که موفقیت آنها در ارتکاب اعمال مجرمانه و نیل به موفقیت در اهدافشان تا حد زیادی به کارآوری دولت و عزم و اراده مقامات دولتی بستگی خواهد داشت، لذا برای تسهیل فعالیت هایشان عمدتاً سعی می کنند به نوعی مقامات دولتی و افرادی نفوذ در سطح عمومی را تطمیع کنند. که این امر به روش های مختلف برای سوء استفاده از منابع دولت می باشد. اختلاس ازفروض جرم خیانت در امانت می باشد اما اختلاف آن در مرتکب جرم مأمور دولت بوده و نسبت به اموال متعلق به دولت یا اموالی که از طرف اشخاص نزد دولت به امانت گذاشته شده برحسب شغل یا مأموریت سوء استفاده نماید، ولی در خیانت در امانت این گونه نیست. در اختلاس برداشت به قصد تملک وجود دارد. این مقاله با بررسی تطبیقی شیوه ی اعمال در نظام کشورهای فرانسه و آمریکا در پنج مبحث تنظیم شده است. در مبحث اول : تعاریف، مفاهیم و موضوع اختلاس مبحث دوم : مستندات فقهی مبحث سوم : عناصر متشکله اختلاس، مبحث چهارم: مجازات جرم اختلاس، مبحث پنجم : اختلاس در حقوق خارجی و در خاتمه به نتیجه گیری و پیشنهادات پرداخته شده است.

۲- تعاریف، مفاهیم و موضوع اختلاس :

۲-۱- تعریف لغوی و اصطلاحی اختلاس:

اختلاس در لغت به معنای برداشتن و ربودن است اما در معنی فقهی برداشتن مال غیر از راه خدعه می باشد. به بیان دیگر اختلاس تصاحب به معنای ربودن، جدا کردن و برداشتن چیزی از روی چیز دیگر است.^۳ در اصطلاح حقوقی : خیانت مأمور دولت در تصاحب وجوه یا اسناد یا اموال متعلق به دولت است و یا نسبت به سایر وجوه یا اسناد یا اموال اشخاص است به نفع خود یا دیگری که برحسب وظیفه به او سپرده شده است.^۴

۲-۲- مفهوم اختلاس:

۱ حبیبی، نادر. (۱۳۷۵). فساد اداری. تهران: انتشارات واقتی، ج ۱. ص ۱۲.
۲ جعفری لنگرودی، ۱۳۷۴، ترمینولوژی حقوق. تهران: انتشارات: گنج دانش، ج ۷، ص ۹، ش ۱۲۸
۳ عمید، حسن. (۱۳۶۵). فرهنگ لغت عمید. تهران: انتشارات: نشر سپهر. ج ۲. ص ۱۱۴.
۴ ولیدی، محمد صالح. (۱۳۷۷). حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه آسایش عمومی). تهران: انتشارات: خیام. ص ۸۴.

مفهوم اختلاس تصاحب نامشروع مال متعلق به دولت و عموم از ناحیه مأموری که برحسب وظیفه قانونی آن مال را به او سپرده شده است. به عبارت دیگر تصاحب همراه با مصونیت اموال دولت یا اشخاص توسط مستخدم دولت که به حکم وظیفه در اختیار وی قرار داشته به نفع خود یا دیگری نماید.^۲

۲-۳- موضوع اختلاس:

در جرم اختلاس مال موضوع جرم عبارت است از: « وجوه یا مطالبات یا حواله ها یا سهام و اسناد اوراق بهادار و یا سایر اموال متعلق به دستگاه های موضوع ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ می باشد.» پس اموال موضوع جرم الزاماً باید متعلق به دستگاه های دولتی و عمومی مصرح در مواد قانونی ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ باشد. ضمناً در جرم اختلاس مرتکب جرم قصد محروم نمودن دائمی مالک این اموال (دولت) را از طریق تملک آن ها به نفع خود یا دیگری داشته باشد.

۲-۴- مستندات فقهی:

اختلاس در فقه به غلول معروف است، ابن منظور نیز غلول را به معنی دزدی از بیت المال و اموال عمومی دانسته است.^۳ از نظر فقهی اختلاس سرقت و دزدی محسوب می شود. تنها فرقی که با سرقت دارد در جریان حد است، در سرقت حد جاری می شود لیکن در اختلاس حد جاری نمی شود بلکه بعد از رد مال تعزیر می شود. ابن اثیر می فرماید: « غلول در حدیث پیامبر (ص) ذکر شده است و آن به معنی خیانت در غنایم و دزدی از غنیمت است و هر کس مخفیانه در چیزی خیانت کند غلّ و خیانت کرده است و غلول نامیده شده زیرا دست ها در آن بسته است (از تصرف) یعنی منع شده است.»^۴ در کتب فقهی معمولاً اختلاس را اخذ مال از غیر حرز دانسته اند.^۵

۳- عناصر متشکله جرم اختلاس:

۱ شجاعی، فیاض. ۱۳۸۲. « بررسی و مقایسه جرائم اختلاس و تصرف غیرقانونی در دولتی». فصلنامه دانش حسابرسی سال سوم، شماره ۹، ص ۳۸.

۲ منتهی نژاد، صادق. ۱۳۸۹. «بررسی جرایم علیه اموال دولت». معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، ج ۱، ص ۲۴. انتشارات: جاودانه.

۳ ابن منظور، محمد بن مکرّم. (۱۴۲۶ ه. ق). لسان العرب، ج ۲. بیروت: انتشارات: دار احیاء التراث العربی. ص ۲۹۲۲.

۴ حبیب زاده، محمدجعفر و منصورآبادی، عباس. ۱۳۷۹. « بررسی تطبیقی اختلاس و تصرف غیرقانونی در حقوق کیفری ایران». دوره ۴، شماره ۲.

۵ شهید ثانی، زین الدین بن علی. (۱۳۸۸). ترجمه: دادمرزی، مهدی. شرح لمعه. قم: انتشارات: کتاب طه. ص ۲۲۲.

هر جرم از سه عنصر قانونی، مادی و روانی یا معنوی تشکیل می شود و برای محکوم شدن متهم به ارتکاب جرم باید کلیه اجزای این عناصر توسط مرجع تعقیب اثبات شود. اختلاس نیز شامل عناصر ذیل می باشد:

۴- عنصر قانونی:

عنصر قانونی جرم اختلاس دارای ماهیت عمومی و غیرقابل گذشت است و زیربنای عناصر مادی و روانی است. اولین بار قانون گذار ما جرم یاد شده را در ماده ۱۵۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ مورد حکم قرار داد. اکنون عنصر قانونی این جرم ماده ۵ «قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری» مصوب سال ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام است که جایگزین ماده ۷۵ «قانون تعزیرات» مصوب سال ۱۳۶۲ شده است. به موجب این ماده: «هریک از کارمندان و کارکنان ادارات و سازمان ها یا شوراها و یا شهرداری ها و مؤسسات و شرکت های دولتی و یا وابسته به دولت و یا نهادهای انقلابی و دیوان محاسبات و موسساتی که به کمک مستمر دولت اداره می شوند و یا دارندگان پایه قضایی و به طور کلی قوای سه گانه و هم چنین نیروهای مسلح و مأمورین به خدمات عمومی اعم از رسمی یا غیررسمی، وجوه یا مطالبات یا حواله ها یا سهام و اسناد و اوراق بهادار و یا سایر اموال متعلق به هر یک از سازمان ها و مؤسسات فوق الذکر و یا اشخاصی را که برحسب وظیفه به آن ها سپرده شده است به نفع خود یا دیگری برداشت و تصاحب نماید مختلس محسوب خواهد شد.» علیرغم تصویب قانون جدید تعزیرات در سال ۱۳۷۵ باعنایت به جامعیت قانون تشدید «ماده ۵» این قانون همچنان به قوت خود باقی است. بنابراین توهم مبنی بر لغو ماده «۵» کاملاً بی اساس است. این امر را اداره حقوقی قوه قضائیه در نظریه شماره (۶۱۶۶/۷- سال ۷۶) اشعار می دارد: آنچه در ماده «۵» قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری آمده و به عنوان اختلاس دارد با موضوع ماده ۵۹۸ قانون تعزیرات که مربوط به تصرف غیرقانونی است جرائم جداگانه ای هستند و ماده ۵۹۸ اخیرالذکر به قوت خود باقی است. ضمناً در اصل ۴۹ قانون اساسی نیز اختلاس را جزء موارد موضوع آن قرار داده است و با حکم به رسیدگی و تحقیق شرعی آن و رد آن به صاحب اصلی شان(دولت) موردنظر قرار داده است و دراین خصوص بازگشت به بیت المال را داده است.

۵- عنصر مادی:

رکن مادی جرم اختلاس این است که مختلس مالی را که به سبب وظیفه به او سپرده شده است تصاحب و در آن تصرف مالکانه نماید، تصاحب یعنی مالکیت و صاحب شدگی - صاحب و مالک شمردن و شدن. این

۱ میر محمد صادقی، حسین. (۱۳۹۳). حقوق کیفری اختصاصی (جرایم علیه اموال و مالکیت). تهران: نشر میزان، چ. ۹، ص. ۵۷.

تصرف دارای شرایطی میباشد: اولاً: تسلیم قبلی مال به مختلس: یعنی مال موضوع جرم باید قبلاً به مرتکب تسلیم یا سپرده شده باشد و این تسلیم با سپرده شدن برحسب وظیفه باشد.^۱

ثانیاً: مرتکب باید از کارمندان و کارکنان مؤسسات مذکور در ماده « ۵ » قانون تشدید و ۶۷۴ قانون مجازات اسلامی (اعم از رسمی ، قراردادی یا پیمانی) باشد، یعنی مأمور دولت و یا مأموران به خدمت عمومی باشند. بنابراین کارمندان شرکت های خصوصی که در اموال شرکت مرتکب خیانت می شوند یا اشخاص عادی ولی به دلایلی اموال دولتی در اختیارشان می باشد از شمول این ماده خارجند.^۲ اما طبق نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه کارمندان بانک ملی نیز جزء مأموران به خدمت عمومی که در صدر ماده ۵۹۸ قانون تعزیرات از آن ها نام برده ، می باشند.^۳

ثالثاً: تعلق مال به دولت یا ید امانی دولت نسبت به اموال ودیعه باشد. اموال مورد اختلاس باید متعلق به دولت باشد یا از اموال اشخاص خصوصی که نزد دولت می باشد. بنابراین اموال مذکور باید برحسب وظیفه به مأمور سپرده شده باشد پس چنان چه وظیفه مستخدم مقتضی تسلیم مال به او نباشد ولی مال برخلاف مقررات قانونی یا نظامات اداری به وی تسلیم گردد ، تصاحب آن موجب تحقق جرم اختلاس نخواهد شد. مثل این که سرایدار اداره خود را مأمور وصول جریمه یا مالیات جلوه دهد. آن مال اختلاس نیست ، بلکه کلاهبرداری می باشد ولی راننده ای که خودروی آن دولتی است سوءاستفاده نماید ، اختلاس محسوب می شود.

رابعاً: مرتکب باید اموال مذکور را به نفع خود یا دیگری برداشت و تصاحب کند. بنابراین صرف استفاده غیرمجاز از این اموال بدون قصد تملک آن ها به نفع خود یا دیگری را نمی توان مشمول ماده «۵» قانون تشدید نمود ، باید یادآوری سازم که تصاحب در اصطلاح حقوقی عبارت است از تملک مال مورد امانت به هر نحو ممکن به قصد احراز مالکیت و تصرف آن.^۴

از این امر استنباط می شود که تصاحب و برخورد مالکانه کردن با مال می باشد. پس می توان دایره این جرم را به اموال بانک های خصوصی ، شرکت های سهامی غیردولتی ، احزاب ، سندیکاها و نیز اموال غیرمنقول تعمیم داد.^۵ با توجه به تصریح ماده ۶۷۴ « قانون تعزیرات » خیانت در امانت شامل اموال منقول و

۱ گلدوزیان ، ایرج . (۱۳۹۱). حقوق جزای اختصاصی . تهران : انتشارات : دانشگاه تهران ، چ ۲۱ . ص ۴۲۴ و ۴۲۵.

۲ میر محمد صادقی ، حسین . (۱۳۹۳). حقوق کیفری اختصاصی (جرایم علیه اموال و مالکیت) . تهران : نشر میزان، چ ۹. ص ۲۱۵.

۳ نظریه مشورتی شماره ۷/۹۵۷۹ مورخ ۷۳/۳/۱ اداره حقوقی قوه قضائیه

۴ ولیدی ، محمد صالح . (۱۳۷۷). حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه آسایش عمومی) . تهران : انتشارات : خیام . ص ۱۸۳.

۵ رضائی ، احمد . ۱۳۸۵ . « بررسی تطبیقی ارکان جرم اختلاس » . فصلنامه مفید: شماره ۲۴.

غیرمنقول می شود، اختلاس که از فروضات خیانت درامانت است دلیلی برای محدود کردن نمی باشد به ویژه آن که ماده «۵» قانون تشدید به آن اشاره نموده از عبارت: « سایر اموال متعلق به ...» استنباط می شود که واژه « اموال» عام است و شامل اموال غیرمنقول نیز می شود. ضمناً مقنن در جرم خیانت درامانت به معنی اخص در ماده ۶۷۴ ق. م. ا، اشاره به اموال منقول یا غیرمنقول یا نوشته هایی از قبیل سفته و چک و قبض و نظایر آن نموده در حالی که در ماده « ۵» قانون تشدید نیز « سایر اموال...» اشاره شده است.

برخی از نویسندگان براین باورند که هر چند واژه « سایر اموال » بطور مطلق ذکر شده ولی به نظر آنها موضوع جرم اختلاس فقط اموال منقول می باشد.^۲ زیرا مواد برشمرده از ماده فوق (وجوه ، مطالبات ، حواله ، سهام و اوراق بهادار) هر کدام مصداقی از مال منقول است و به لحاظ اهمیتی که قانون گذار برای آن ها قائل بوده به آن ها اشاره کرده و با توجه به آوردن قید « و سایر اموال» کاملاً مشخص می شود که موضوع جرم اختلاس هر نوع « مال منقول» است. ممکن است گفته شود قانون گذار « سایر اموال» را به طور مطلق ذکر کرده و بنابراین شامل اموال منقول و غیرمنقول می شود. اما بزه اختلاس هم مانند سرقت در مورد مال غیرمنقول مصداق ندارد. زیرا غیرمنقول را نمی توان ربود و با توجه به معنای لغوی اختلاس (ربودن) و مفهوم اصطلاحی آن در فقه (ربودن مال از غیرحرز) و این که در قانون ما اختلاس نوعی خاص از خیانت درامانت است و هم چنین اموال غیرمنقول را نمی توان « برداشت » کرد.^۳ به نظرمی رسد با عنایت به تعریف جرم اختلاس و هم چنین با توجه به معنای تصاحب و واژه « سایر اموال در ماده ۵ قانون تشدید...» با ملاحظه در قوانین برخی کشورهای عربی جرم اختلاس شامل اموال منقول و غیرمنقول می شود. اما در حقوق ما در حقیقت علت برداشت جرم اختلاس را در اموال غیرمنقول جاری نمی دانند. معنا کردن واژه « برداشت» در قانون ایران به معنای لغوی یا فقهی می باشد. در حالی که روشن است که مراد از اختلاس در مواد قانونی لغوی یا فقهی نمی باشد و چنین دلیل آوردن خلط بحث باشد. احتمالاً آوردن واژه « برداشت» در تعریف جرم اختلاس موردی ندارد زیرا یکی از شرایط تحقق جرم اختلاس سپرده شدن مال به اختیار مستخدم دولت می باشد و وقتی چنین شد دیگر برداشت معنایی ندارد بلکه معیار همان تصاحب و تعبیر جهت دادن مال می

۱ میر محمد صادقی ، حسین . (۱۳۹۳). حقوق کیفری اختصاصی (جرایم علیه اموال و مالکیت). تهران : نشر میزان، چ ۹. ص ۲۱۷.

۲ منصور آبادی ، عباس . (۱۳۹۱). « اختلاس شایع ترین جرم مالی ». ماهنامه حقوق و اجتماع . شماره ۱۲. ص ۲۰. قابل دسترس در : <http://www.lawjournal.mihanblog.com>.

۳ جویباری، عباس. ۱۳۵۴. « بررسی بزه خیانت در امانت ، اختلاس ، تصرف غیرقانونی و بیان تفاوت های جرائم مذکور در حقوق ایران». پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ، ص ۵۸.

باشد زیرا وقتی مال در اختیار کسی می باشد دیگر برداشت مجدد معنا ندارد. به علاوه اگر جرم اختلاس را یکی از صورت های جرم خیانت در امانت بدانیم وقتی خود این جرم (خیانت در امانت) شامل اموال غیرمنقول می شود جرم اختلاس هم می تواند شامل چنین اموالی بشود. از طرفی قانون گذار در باب اختلاس واژه « سایر اموال...» را به صورت مطلق آورده و بدون وصف منقول یا غیرمنقول آورده است. همانند اطلاق به نحو اطلاقی که در ماده ۱۱ در تعریف مال در قانون مدنی آمده است. بنابر این رکن مادی جرم اختلاس این است که مختلس مالی را که به سبب وظیفه به او سپرده شده است تصاحب و در آن تصرف مالکانه بنماید. با این وجود اداره حقوقی وزارت دادگستری در نظریه شماره ۴۲۱۸/۷-۷۳/۷/۲۴ منقول می داند و اینگونه اشعار می دارد: « اختلاس شامل اموال غیرمنقول نمی شود و منصرف به اموال منقول است.»^۱

۱-۵- عنصر معنوی:

اختلاس از جرائم عمدی است و رکن معنوی این جرم عبارت است از علم مرتکب به عدم استحقاق خود و عمد او نسبت به عمل ارتكابی. و برای تحقق عمد لازم است که تصاحب یا از بین بردن مال متعلق به دولت یا اشخاص که درید امانی مرتکب بوده است، معلول سوءنیت و قصد آگاهانه کارمند باشد و به علاوه باید متضمن انتفاع شخص مختلس یا شخص دیگری هم باشد. به عبارت دیگر تحقق عنصر روانی جرم موکول به وجود عمد عام مرتکب در تصاحب مال و وجود سو نیت خاص در اضرار دولت یا افراد دیگر است. برای تحقق جرم اختلاس لازم است وقوع جرم و سوءنیت و یا اتلاف عمدی احراز شده باشد. ضمناً این جرم نیز همانند سایر جرائم دارای دو سوءنیت عام و خاص است: سوءنیت عام در جرم اختلاس همان قصد برداشت و تصاحب اموال و اشیاء به نفع خود یا دیگری است و سوءنیت خاص تحصیل منفعت برای مرتکب و اضرار به دولت می باشد. در واقع بین عمل مرتکب و حصول نتیجه که همان تحصیل مال یا نفعی است رابطه علیت باید موجود باشد.^۳

در حقوق جزای امروزه به مجرد ارتكاب جرم و عمل مجرمانه و ایراد صدمه به دیگری باعث ایجاد مسئولیت جزایی نمی گردد بلکه علاوه بر آن ها وجود عنصر روانی نیز لازم است یعنی عمد در ارتكاب عمل فیزیکی در نتیجه یکی از چهار فعل « تصاحب »، « تلف »، « مفقود شدن » یا « استعمال کردن مال از روی

^۱ کشاورز، بهمن. (۱۳۷۵). مجموعه محشای قانون تعزیرات. تهران: انتشارات: گنج دانش، چ ۱. ص ۱۵۱.

^۲ گلدوزیان، ایرج. (۱۳۹۱). حقوق جزای اختصاصی. تهران: انتشارات: دانشگاه تهران، چ ۲۱. ص ۴۳۰.

^۳ شامبیاتی، هوشنگ. (۱۳۷۵). جرایم علیه اموال و مالکیت. تهران: انتشارات: ویستار، چ ۲، ص ۱۳۸.

قصد و اراده « به تصرف مال لازم می آید. بنابراین در جرم اختلاس، مرتکب هم باید عالم به این نکته باشد که مال به خود او تعلق ندارد و هم این که قصد خاص تصاحب اموال را داشته باشد. پس رکن معنوی این جرم علاوه بر علم و آگاهی مرتکب به موضوع و سوءنیت عام نیاز به سوءنیت خاص نیز دارد یعنی قصد و نیت تملک مال است.^۱

۶- مجازات جرم اختلاس:

طبق ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری: « در صورتی که میزان اختلاس تا پنجاه هزار ریال باشد مرتکب به شش ماه تا سه سال حبس و شش ماه تا سه سال انفصال موقت و هرگاه بیش از مبلغ باشد به دو تا ده سال حبس و انفصال دائم از خدمات دولتی و در هر مورد علاوه بر رد وجه یا مال مورد اختلاس به جزای نقدی معادل دو برابر آن محکوم می شود، تبصره ۱- در صورت اتلاف عمدی، مرتکب علاوه بر ضمانت به مجازات اختلاس محکوم می شود. تبصره ۲- چنانچه عمل اختلاس توأم با جعل سند و نظایر آن باشد در صورتی که میزان اختلاس تا پنجاه هزار ریال باشد، مرتکب به ۲ تا ۵ سال حبس و یک تا ۵ سال انفصال موقت و هرگاه بیش از این مبلغ باشد به ۷ تا ده سال حبس و انفصال دائم از خدمات دولتی در هر مورد علاوه بر رد مال مورد اختلاس یا وجه به جزای نقدی معادل دو برابر آن محکوم می شود.»

نکته: ماده ۳۰ ق.م.ا. در بند ۲ اختلاس را در زمره جرائم غیرقابل تعلیق قرار داده است ولی تبصره ۳ ماده «۵» قانون تشدید... مقرر داشته است: هرگاه مرتکب اختلاس قبل از صدور کیفرخواست تمام وجه یا مال مورد اختلاس را مسترد نماید. دادگاه او را از تمام یا قسمتی از جزای نقدی معاف می نماید و اجرای مجازات حبس را معلق، ولی حکم انفصال درباره او اجرا خواهد شد.^۲

۷- اختلاس در حقوق خارجی:

۷-۱- اختلاس در حقوق فرانسه:

جرم خیانت درامانت (Abus de confiance) که یکی از فروضاتش اختلاس (Peculat) نامیده می شود. در فرانسه به معنای خیانت در اموال عمومی شناخته شده است. یعنی کسی که اموال عمومی به او سپرده شده است، اما او به نفع خود تصرف نماید که قابل تعقیب کیفری بوده و در این باره مجلس سنا (senat)

۱ محمدی، محمد طاهر. ۱۳۸۹. « بررسی تطبیقی ارکان جرم اختلاس». پایان نامه کارشناسی ارشد.

۲ گلدوزیان، ایرج. (۱۳۹۱). حقوق جزای اختصاصی. تهران: انتشارات: دانشگاه تهران، چ ۲۱. ص ۴۳۵، ۴۳۹ و ۴۳۷.

حکم به آن صادر می کند. همچنین در حقوق فرانسه اختلاس (peculat) و عوامل متشکله آن شامل: ۱- تصرف غیرمجاز ۲- مال مورد اختلاس باید وجه نقد یا اسناد بهادار قابل تقویم به پول باشد مثل پول یا بلیط های بانکی یا سفته ها و چک ها یا حواله های دولتی یا اوراق اعتباری بورس و اموال منقول ۳- سمت مرتکب یعنی از سمت های دولتی ۴- سرقت به جهت شغل دولتی واقع شود. ۵- سوء قصد و اراده می باشد! ۱-۱-۶- عنصر مادی:

رکن مادی جرم اختلاس این است که مختلس مالی را که به سبب وظیفه به اوسپرده شده است تصاحب و در آن تصرف مالکانه نماید. در حقیقت چون جرم اختلاس برگرفته از حقوق فرانسه می باشد در حقوق فرانسه واژه «اختلاس» (detournement ou soustraction) به کاررفته است.^۱ مقنن ایران نیز همین واژه را در عنصر قانونی جرم اختلاس آورده اند در حالی که خود شارحین حقوق جزای فرانسه آمدن این واژه (sousterotion) در ماده جرم اختلاس را به باد انتقاد گرفته اند. زیرا این لفظ به حسب اصطلاح قانونی به اخذ شیء مورد حیا از شخص (تغییر جهت و مسیر دادن) دیگری معنا شده است. در حالی که فرض ما در اختلاس این است که شیء مورد اختلاس در حیا از متهم می باشد. بنابراین ممکن نیست که تصرف وی در این شیء ربودن (sousteration) شمرده شود. بلکه لازم است تنها به واژه (detournement) اکتفا شود زیرا این واژه به تمام معنا از مراد و مقصود ما حکایت می کند چه آن که این واژه به این معنا است که شخصی که مال دیگری در حیا از وی می باشد این مال را به ملک اختصاصی خود اضافه نماید.^۲ ۱-۲-۶- عنصر قانونی:

در ماده ۱۶۹ قانون مجازات فرانسه عنصر قانونی جرم اختلاس را بیان نموده است. قانون گذار فرانسه، مصر، عراق، سوریه و لبنان نیز سمت مرتکب یا صفت جانی از جهت کارمند دولت بودن را یکی از ارکان اصلی جرم اختلاس می دانند. یکی از حقوقدانان مصر درباره ارکان جرم اختلاس می گوید: «جرم اختلاس بر پنج رکن استوار است: ۱- صفت مرتکب ۲- عمل اختلاس ۳- نوع اشیاء اختلاس ۴- تسلیم این اشیاء به جانی به سبب وظیفه ۵- قصد بزهکاری.» در گذشته مجازات این جرم از طرف افراد عادی تبعید و از طرف مأمورین دولت اعدام بوده است ضمناً قانون گذار فرانسوی برخلاف قانون گذار ایرانی مطابق ماده ۱۵-۴۳۲

۱ نجفی، توانا. ۱۳۹۰. «بررسی ارکان جرایم مالی دولتی». مجله موسسه حقوقی برهان. قابل دسترس در: <http://www>

Lawborhan.com

۲ پارسا یار، محمد رضا. (۱۳۷۴). فرهنگ معاصر فرانسه به فارسی. تهران: انتشارات فرهنگ معاصر. ص ۱۱۷-۴۲۵.

۳ امین بک، احمد. (۱۹۲۴ق). شرح قانون العقوبات الاهلی، القسم الخاص. قاهره: دارالمکتب المصریه. ص ۸۳.

قانون جزای فرانسه مجازات ثابت ۱۰ سال حبس و یک میلیون فرانک جزای نقدی را برای اختلاس پیش بینی کرده است. در حالی که قانون گذار ایرانی مطابق تبصره ۲ ماده ۵ قانون تشدید... مجازات اختلاس را به صورت متغیر و با توجه به مبلغ مال اختلاس شده تعیین کرده است. ضمناً در همین ماده مجازات شروع به اختلاس را همان مجازات جرم تام دانسته است.^۱

۲-۷ - ۳-۲-۶- عنصر معنوی :

از نظر حقوقدانان کشورها برای تحقق رکن معنوی وجود دو عنصر سوءنیت عام و سوءنیت خاص ضرورت دارد. ماده ۱۵-۴۳۲ قانون جزای فرانسه مصوب ۱۹۹۲ مرتکب اختلاس را این گونه بیان می کند: «عمل ارتكابی توسط شخص امین درارتباط با امر حاکمیت دولت ، یک مقام رسمی ، یا مأمور به انجام خدمات عمومی ، یک حسابدار عمومی ، یک امانتدار عمومی یا یکی از کارمندان وی...» * ارکان جرم اختلاس در حقوق فرانسه به شرح ذیل می باشد: ۱- اختلاس های ارتكابی به وسیله تحصیلداران و حسابداران. ۲- از بین بردن اسناد به وسیله کارمندان. ۳- اختلاس های ارتكابی کارمندان در مواد ۱۷۲ تا ۱۷۹ قانون مجازات فرانسه

۳-۷ - اختلاس در حقوق آمریکا :

در حقوق آمریکا معنی و مفهوم آن خیانت در امانت و اختلاس در معنای خاص را دربر می گیرد ولی در حقوق ایران آن را اخص از خیانت در امانت می دانند و تنها بر خیانت مأمورین دولتی و عمومی در اموالی که در اختیار آن ها قرار گرفته است اطلاق می شود. در حقوق آمریکا آنرا در زمره جرائم علیه اموال (Offences against property) می دانند. در قوانین کشورهای مختلف از جمله اروپایی ها مثل فرانسه ، بلژیک ، سوئیس این جرم که مشتمل بر سوء استفاده از اعتماد دیگری است از جرم سرقت که عبارت از ربایش مال غیر بدون رضایت و آگاهی وی می باشد از سایر جرائم علیه اموال تفکیک شده است اما اختلاس در حقوق انگلیس و آمریکا تفکیک نشده است و جرم مستقلی تحت عنوان اختلاس یا خیانت در امانت وجود ندارد و جزء جرائم علیه اموال است و هرگونه تصاحب مال متعلق به دیگری اعم از این که آن مال به مجرم سپرده شده باشد یا وی آن را ربوده باشد تحت عنوان سرقت قابل تعقیب می باشد. بنابراین از نظر حقوق کامن لا تصاحب اتومبیلی که توسط یک شرکت کرایه اتومبیل به شخص سپرده شده است همانند ربایش پنهانی آن

۱ گلدوزیان ، ایرج . (۱۳۹۱). حقوق جزای اختصاصی . تهران : انتشارات : دانشگاه تهران ، چ ۲۱ . ص ۴۳۵.

سرقت محسوب می شود. ضمناً کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مقابله با فساد در ماده ۱۷ آورده است: « هرگونه برداشت، استفاده و تصرف غیرمجاز از مال یا وجوه دولتی یا شخصی یا اوراق بهادار و هر چیز دیگر با ارزش توسط مقام دولتی جهت منافع خود یا هر شخص یا هر نهاد دیگری را که بنا به موقعیت شغلی بروی واگذار شده است چنانچه به عمد صورت گرفته باشد تحت عنوان اختلاس (Embezzlement یا misappropriation یا Diversion) جرم دانسته است.» در خصوص عناصر مادی این جرم باید توجه داشت که قلمرو وسیعی را در بر می گیرد یعنی برداشت یا استفاده غیرمجاز هر چیز با ارزش سپرده شده بنا به موقعیت شغلی اعم از مادی، غیرمادی، منقول و غیرمنقول، ملموس و غیرملموس و اسناد و اوراق بهادار مبین حق با منفعت یا نسبت به آن چیز و دارایی متعلق به موسسات و نهادها، واحدهای عمومی و خصوصی (Public or private) می باشد.

۸- نتیجه گیری و پیشنهادات:

اختلاس از جرائم عمدی دارای ماهیت عمومی و غیرقابل گذشت و از فروض جرم خیانت در امانت می باشد. با بررسی در کشورهای مربوطه یکی از مشکلات جهان بالاخص جهان سوم اختلاس می باشد و هرکشوری مطابق روبه قضایی و عرفی خود با آن مبارزه می کند و اکثراً با کنترل، نظارت و بازرسی های عمومی می باشد. و از جهت موضوع این جرم علاوه بر اموال منقول، در مورد اموال غیر منقول نیز سرمان دارد؛ لذا پیشنهاد می شود قانونگذار ترتیبی اتخاذ نماید تا روند واحدی در محاکم جاری گردد و از برداشتهای متفاوت از واژه «سایر اموال» در ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری جلوگیری شود. ضمناً تعمیم جرم اختلاس به تصاحب اموال شرکت های سهامی غیر دولتی، تعاونیهای خصوصی و غیره نیز به عنوان مثال اگر دولت اجازه تاسیس بانکهای خصوصی به اشخاص حقیقی یا حقوقی را بدهد مردم نیز بر اساس اعتماد عمومی نسبت به نظارت دولت بر فعالیت افراد فوق، اموال خود را در اختیار آنها قرار می دهند، به نظر می آید (با عنایت به تعزیری بودن جرم اختلاس) قانونگذار بتواند برای حمایت کیفری از چنین اموالی و نیز تضمین فعالیتهای اقتصادی و سیاسی و فرهنگی، تصاحب چنین اموالی را نیز تحت عنوان جرم اختلاس قرار دهد.^۲

۱ نشریه کانون وکلای دادگستری اصفهان ۱۳۹۱. «جرم خیانت در امانت از سه عنصر، قانونی، مادی و معنوی تشکیل شده است.» ص ۴.

۲ حبیب زاده، محمدجعفر و منصورآبادی، عباس. ۱۳۷۹. «بررسی تطبیقی اختلاس و تصرف غیرقانونی در حقوق کیفری ایران». دوره ۴، شماره ۲.



منابع :

- ۱- ابن منظور، محمدبن مکرم. (۱۴۲۶ ه. ق). *لسان العرب*، ج ۲. بیروت: انتشارات: داراحیاء التراث العربی.
- ۲- امین بک، احمد. (۱۹۲۴ق). *شرح قانون العقوبات الاهلی، القسم الخاص*. قاهره: دارالمکتب المصریه.
- ۳- پارسا یار، محمد رضا. (۱۳۷۴). *فرهنگ معاصر فرانسه به فارسی*. تهران: انتشارات فرهنگ معاصر.
- ۴- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. (۱۳۷۴). *ترمینولوژی حقوق*. تهران: انتشارات: گنج دانش، چ ۷.
- ۵- جویباری، عباس. ۱۳۵۴. *بررسی بزه خیانت در امانت، اختلاس، تصرف غیرقانونی و بیان تفاوت های جرائم مذکور در حقوق ایران*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران
- ۶- حبیبی، نادر. (۱۳۷۵). *فساد اداری*. تهران: انتشارات واثقی، چ ۱.
- ۷- حبیب زاده، محمدجعفر و منصورآبادی، عباس. ۱۳۷۹. *بررسی تطبیقی اختلاس و تصرف غیرقانونی در حقوق کیفری ایران*. دوره ۴، شماره ۲.
- ۸- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). *لغت نامه دهخدا*. ج ۵، تهران: موسسه انتشارات چاپ دانشگاه تهران، چ ۲ از دوره جدید.
- ۹- رضوانی، احمد. ۱۳۸۵. *بررسی تطبیقی ارکان جرم اختلاس*. فصلنامه مفید: شماره ۲۴.
- ۱۰- شامبیاتی، هوشنگ. (۱۳۷۵). *جرایم علیه اموال و مالکیت*. تهران: انتشارات: ویستار، چ ۲.
- ۱۱- شجاعی، فیاض. ۱۳۸۲. *بررسی و مقایسه جرائم اختلاس و تصرف غیرقانونی در دولتی*. فصلنامه دانش حسابرسی سال سوم، شماره ۹.
- ۱۲- شهید ثانی، زین الدین بن علی. (۱۳۸۸). *ترجمه: دادمرزی، مهدی. شرح لمعه*. قم: انتشارات: کتاب طه.
- ۱۳- عمید، حسن. (۱۳۶۵). *فرهنگ لغت عمید*. تهران: انتشارات: نشر سپهر. چ ۲.
- ۱۴- کشاورز، بهمن. (۱۳۷۵). *مجموعه محشای قانون تعزیرات*. تهران: انتشارات: گنج دانش، چ ۱.
- ۱۵- گلدوزیان، ایرج. (۱۳۹۱). *حقوق جزای اختصاصی*. تهران: انتشارات: دانشگاه تهران، چ ۲۱.
- ۱۶- محمدی، محمد طاهر. ۱۳۸۹. *بررسی تطبیقی ارکان جرم اختلاس*. پایان نامه کارشناسی ارشد.
- ۱۷- منصور آبادی، عباس. (۱۳۹۱). *اختلاس شایع ترین جرم مالی*. ماهنامه حقوق و اجتماع. شماره ۱۲. ص ۲۰. قابل دسترس در: <http://www.lawjournal.mihanblog.com>
- ۱۸- میر محمد صادقی، حسین. (۱۳۹۳). *حقوق کیفری اختصاصی (جرایم علیه اموال و مالکیت)*. تهران: نشر میزان
- ۱۹- منتهی نژاد، صادق. ۱۳۸۹. *بررسی جرایم علیه اموال دولت*. معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، ج ۱، ص ۲۴. انتشارات: جاودانه.
- ۲۰- نجفی، توانا. ۱۳۹۰. *بررسی ارکان جرایم مالی دولتی*. مجله موسسه حقوقی برهان. قابل دسترس در: <http://www.Lawborhan.com>

- ۲۱- نشریه کانون وکلای دادگستری اصفهان. ۱۳۹۱. «جرم خیانت درامانت از سه عنصر، قانونی، مادی و معنوی تشکیل شده است.» ص ۴.
- ۲۲- نظریه مشورتی شماره ۷/۹۵۷۹ مورخ ۱۳/۳/۱ اداره حقوقی قوه قضائیه
- ۲۳- ولیدی، محمد صالح. (۱۳۷۷). حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه آسایش عمومی). تهران: انتشارات: خیام



Comparing the sentences and conditions of the crime of embezzlement in Iran with the United States and France

Fahimeh Malekzadeh, Sina Vahedzadeh,

(Received on 01/20/1400 - Accepted on: 20/02/1400)

Abstract:

Embezzlement is an intended crime which would result in financial fraud, especially in the country administrative system. In the past, committers of such act were punished as wrongdoers to a public fund, and they were punished under the title of “corruption at earth” in the Islamic criminal law. Of the global problems are offences and crimes of government employees and their financial abuses from deposited property to them. Embezzlement is a crime against public convenience. In all legal systems, they are fighting against it; also, in the Iranian law, the legislature has provided various rules and regulations for illegitimate property. This paper does assess awards and circumstances of Embezzlement in the Iranian law and also in the French, German and US legal systems. At the end, it has concluded that to tackle this evil phenomenon, contrary to their so much similarity, are not precisely compatible, but they differ substantively. But methods and circumstances in every country are depending on their common laws.

Keyword : Embezzlement, Malversation, Corruption in the administrative system , State Property Acquisition.